

13. ook uit internationaal onderzoek blijkt eenzelfde trend: het kijaandeel voor culturele programma's is lager dan het aandeel dat aangeboden wordt. Zie bijv.: UNESCO, *Three weeks of television: an international comparative study: Belgium, Bulgaria, Canada, France, Hungary, Italy, Japan*, Parijs, UNESCO, 1982.
14. WRR, op.cit., pag. 222.
15. idem, pag. 266.
16. H.W. van Doorn, *Nota kunst en kunstbeleid*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1976, pag. 8.
17. zie bijvoorbeeld de artikelen van Sonja de Leeuw en Walter van de Kooi in *Toneel theatraal*, 103-5/6, juni 1982, pag. 31-37.
18. zie het binnenkort te verschijnen *Programma-aanbod in een open omroepbestel* van P. van Niekerk.
19. vgl. G. Gerbner, 'Television's influence on values and behaviour', in: *Massacommunicatie*, VII/6, 1979, pag. 215.
20. zie Heinsman, op.cit., pag. 65-73.
21. bron: NOS-KLO.
22. U. Berg, *Foreign fare on Swedish television*, Stockholm, Sveriges Radio, 1978, pag. 4.
23. vgl. NOS-bestuur, op.cit., pag. 3.
24. WRR, op.cit., pag. 190; W.P. Knulst, *Mediabeleid en cultuurbeleid; een studie over de samenhang tussen de twee beleidsvelden*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1982, pag. 148.
25. WRR, op.cit., pag. 222.
26. vgl. *Verslag van de werkgroep samenwerking film en televisie*, Rijswijk, Ministerie van CRM, juni 1982.
27. zie L. Heinsman, *Channel Four; heeft het Verenigd Koninkrijk een commercieel kwaliteitsprogramma gekregen?*, Hilversum, NOS-documentatie, januari 1983.
28. Zie o.a. de in dit nummer van Massacommunicatie opgenomen bespreking door Harry Bouwman.
29. vgl. Th. Guback, T. Varis, e.a., *Transnational Communication and cultural industries*, Parijs, UNESCO, 1982.
30. zie bijv. S. Hall, T. Jefferson, *Resistance through rituals - youth subcultures in post-war Britain*, London, Hutchinsson, 1975.
31. vgl. J. Fiske, J. Hartley, *Reading Television*, London, Methuen, 1978.

H. Bouwman

De culturele betekenis van instroom van buitenlandse televisieprogramma's

Een antwoord vanuit het Cultural Indicator perspectief

Aan de literatuurstudie van Louis Heinsman ligt de volgende vraag ten grondslag "Wat is de culturele betekenis van de 'instroom' van buitenlandse programma's via de Nederlandse televisie"? Binnen deze literatuurstudie besteedt Heinsman aandacht aan Gerbners Cultural Indicator-onderzoek. Dit onderzoek is ook in Nederland uitgevoerd. Op basis van onderzoeksresultaten willen we de vraag die ten grondslag ligt aan Heinsmans literatuurstudie beantwoorden en vanuit dat perspectief enige kanttekeningen maken bij Heinsmans beleidskeuzes en zijn evaluaties daarvan.

Heinsmans studie

Het betreft een goed overzicht van de

literatuur die bij zou kunnen dragen aan de beantwoording van de gestelde vraag. Hiermee is tegelijk de beperking, die voortkomt uit de huidige stand van zaken van het onderzoek, gegeven. Immers, nergens bestaan afgeronde studies die juist op deze vraag gericht zijn. Een overzicht kan slechts ontstaan door theorieën, die zich met onderdelen van deze problematiek bezighouden te combineren.

In het eerste hoofdstuk wordt een inventarisatie gegeven van bestaande theorieën, of misschien is het beter om het in deze kontekst in navolging van Therborn te hebben over theoretisch gefundeerde ideologieën over de (slechte) invloed van de ene cultuur op een andere. Ten andere plaatse is dit

ten onrechte aangeduid met het normatieve begrip deculturatie,¹⁾ waarbij bedoeld wordt op het eroderen van een bepaalde, in casu de 'eigen', cultuur onder invloed van een andere cultuur. Het gaat in wezen om acculturatie waarbij de verandering van de cultuur onder externe invloeden bij voorbaat negatief wordt gewaardeerd. In die zin sluiten 'deculturatie' studies aan bij diffusie onderzoek: onderzoek naar het verspreiden van elementen van het ene culturele systeem naar het andere.

Heinsman geeft hiervoor wat de media betreft een overzicht in het eerste hoofdstuk, waarbij hij globaal drie theoretische posities onderscheidt. Allereerst theorieën die uitgaan van de economische bepaaldheid van de culturele beïnvloeding en daarbij aansluiten bij imperialisme- en dependenciateorieën (Schiller, Mattelart, Hamelink). Vervolgens theorieën die zich baseren op een "vrije" stroom. Deze "vrije" stroom zal uiteindelijk leiden tot evenwichtige internationale verhoudingen (De Sola Pool, Read). De derde groep theorieën neemt een tussenpositie in. Deze benadrukken de betekenis van de media als autonoom instituut naast de politiek, de handel en de technologie (Katz, Tunstall).

Opvallend is dat voor al deze theorie en geldt dat het empirisch moment zeer beperkt is. Dit wordt ofwel gevormd door kwantitatieve gegevens met betrekking tot im- en export van mediaproducten (de transnationale stromen), of bestaat uit verwijzingen naar analogieën in programmaformuliers van buitenlandse en eigen producten.

De vraag naar de inhoud van het gebodene lijkt a priori ingevuld te zijn, met uitzondering van de studie van Beltràn.²⁾ Heinsman onderkent terecht dat in dit soort studies te weinig aandacht wordt besteed aan de inhoud van de mediaproducten.

In het volgende deel kiest Heinsman dan ook een andere ingang, namelijk die van studies naar effecten van televisie. Deze zijn echter weer beperkt

door dat ze vrijwel geen aandacht besteden aan de herkomst van het gebodene. Uitzondering hier is het onderzoek van Pingree en Hawkins op basis van Gerbners Cultural Indicator theorie.³⁾

Minder gelukkig is de opzet van dit deel. Na de aandacht die aan Gerbners Cultural Indicators theorie, en diens cultivatie hypothese in het bijzonder, wordt besteed, wordt teruggegrepen op Adorno en Dallas Smythe. Beiden hebben grote aantoonbare invloed op Gerbners denken gehad. Het analyseschema dat Gerbner hanteert is voor een groot deel gebaseerd op het schema dat Smythe begin jaren vijftig hanteerde.

De behandeling van Adorno en Smythe na Gerbner wekt dan ook bevreemding. Een duidelijke omissie is dat in dit hoofdstuk geen aandacht besteed wordt aan Hall's 'Encoding and Decoding of the television discourse' en het onderzoek op basis van die theorie.⁴⁾ Deze kenmerkt zich door dat evenals bij Gerbner, aandacht wordt besteed aan de wijze waarop het product tot stand komt, welke centrale referentiekaders binnen dat product gehanteerd worden en de wijze waarop deze door de mediaconsumenten geïnterpreteerd worden, mede op basis van hun eigen opvattingen.

Het positieve van deze theorie is dat er geen isomorfe relatie wordt gelegd tussen de referentiekaders zoals die in de mediaproducten voorkomen en de referentiekaders van het publiek. Hall onderkent een dominantie van bepaalde referentiekader in mediaproducten, een parallel met Hamelinks idee van homogenisering van mediaproducten lijkt voor de hand te liggen. Hall is echter van mening dat de dominante referentiekaders niet per definitie door het publiek worden overgenomen.

In die zin zou Hall's theorie een aardige relativering van de effectgedachte zijn, en dus te belangrijk om aan voorbij te gaan.

De literatuurstudie draagt vanuit allerlei theorieën inzichten aan maar een duidelijk antwoord op de probleem-

stelling is op zo'n basis niet te geven. Heinsman heeft er daarom voor gekozen om het, tot nu toe weinig succesvol, beleid in Canada met betrekking tot de instroom van Amerikaanse programma's te behandelen.

Alvorens op Heinsmans "beleidssuggesties" in te gaan willen we hier ingaan op onderzoek dat aan de beantwoording van de probleemstelling van diens studie en aldus aan het beoordelen van de gedane beleidssuggesties bij kan dragen.

Wallonië en Sluis

Uit onderzoek naar toegenomen aanbod na invoering van kabeltelevisie in resp. Wallonië en Sluis⁵⁾ blijkt dat het kijaandeel van de buitenlandse zenders toeneemt, in Sluis zelfs verdubbelt. Dit terwijl men in het geheel niet veel meer gaat kijken. De volgende vraag is naar het soort programma's waar men naar kijkt als afgestemd wordt op buitenlandse zenders, het gaat dan om speelfilms, sport en series. Het is opvallend dat het niet om informatieve, maar om programma's gaat met amusements waarde: om drama-programma's. Volgens Gerbners theorie is dit niet verbazingwekkend, deze beschouwt televisiedrama als de belangrijkste kulturele uitingsvorm in de westerse samenleving. Voor de Verenigde Staten, waar het drama-aanbod groter is dan in Nederland, toonde Gerbner aan dat zware kijkers bij hun interpretatie van de sociale werkelijkheid zich laten leiden door referentiekaders die in televisiedrama aangeboden worden. De vraag is of dit ook het geval is in Nederland en of daarbij specifieke invloed van import-programma's te isoleren is.

Het Nederlandse Cultural Indicator onderzoek

We zullen hier slechts globale conclusies met betrekking tot het onderzoek weergeven. Voor Gerbners theorie is de lezer verwezen naar het rapport van Heinsman of andere publikaties,

evenals voor kritiek op Gerbners onderzoek.⁶⁾

De onderzoeksresultaten zijn elders uitgebreid weergegeven.⁷⁾ Allereerst zullen we conclusies geven op basis van de inhoudsanalyse⁸⁾ van één maand televisiedrama.

Daarbij zullen we vergelijkingen maken tussen het Nederlandse aanbod en het Amerikaanse aanbod, dus tussen wat in Nederland en Amerika wordt getoond gedurende Prime Time, enerzijds en tussen programma's geproduceerd in Nederland en Amerikaanse en niet-Amerikaanse import anderzijds. Op basis van de resultaten van de inhoudsanalyse zijn twee cultivatieonderzoeken uitgevoerd waarbij de televisierealiteit (in de vorm van een antwoord categorie) met de sociale werkelijkheid wordt gekonfronteerd. Daarbij wordt tevens aandacht besteed aan onderzoeksresultaten van Gerbner voor de Verenigde Staten.

De televisiedemografie

Opvallend in het Nederlandse aanbod is de overeenkomst in de televisiedemografie voor eigen en import programma's wat betreft geslacht en leeftijdsopbouw, en het verschil met betrekking tot minderheden.

Zo zijn vrouwen in verhouding tot de sociale werkelijkheid zwaar ondervertegenwoordigd, in programma's van Nederlandse herkomst is dat sterker dan in import programma's. Wat leeftijdsopbouw betreft domineert in Nederlandse en niet-amerikaanse import de leeftijd van 25 tot 65 jaar, in Amerikaanse import is de range kleiner 25 tot 55 jaar. Bij vergelijking naar geslacht valt op dat onafhankelijk van herkomst mannen op rijpere leeftijd (45-54 jaar) sterk oververtegenwoordigd zijn, terwijl juist vrouwen in de meer huwbare leeftijd worden getoond 25-39 jaar. Dit beeld geldt voor zowel meerderheids- als minderheidsgroeperingen. Minderheden worden gezien de Nederlandse demografische gegevens relatief overgepresenteerd zowel in Nederlandse als Amerikaanse

import programma's. In programma's geïmporteerd uit andere landen komen vrijwel geen leden van minderheidsgroeperingen voor. Vergelijken we het Nederlandse met het Amerikaanse aanbod dan worden in Nederland minderheden overgerepresenteerd, maar in de Verenigde Staten niet. De oorzaak hiervoor is gelegen in het feit dat 'de' minderheid in de Verenigde Staten relatief groter is dan die in Nederland. De door ons gebruikte over- en onderrepresentatie-index is mede gebaseerd op de gegevens met betrekking tot de sociale werkelijkheid.

Geweld op televisie

Geweld, geïndiceerd door de Violence Index, komt het sterkst voor in geïmporteerde kinderprogramma's: (VI Amerikaanse import = 208, VI overige import = 198, VI Nederlandse programma's = 76). Ook wat Prime Time programma's betreft is de Amerikaanse import het gewelddadigst, terwijl juist de overige import het minst gewelddadig is (VI Amerikaanse import = 174, VI overige import = 146, VI Nederlandse programma's = 156).

De score op de VI van Nederlandse Prime Time programma's is gelijk aan die van de gemiddelde score op de VI voor het Amerikaanse aanbod over de laatste 10 jaar. Daarbij valt op dat de Amerikaanse import vooral uit 'luchtige' programma's bestaat, namelijk 'comedie' en 'love story's'. De waarde van de Violence Index kan enigszins in twijfel worden getrokken, mede gezien de niet-verwachte hoge scores voor de omroepen EO en NOS. Een nadere beschouwing van het getoonde geweld dat in programma's van deze omroepen getoond wordt, leidde tot de konklusie dat het geweld hier functioneel is aan anti-geweldsideologieën, bijvoorbeeld in een programma over een Indië-weigeraar en geenszins vergelijkbaar met het geweld uit Starsky en Hutch e.d.

Deze bevinding wordt bevestigd op basis van een andere geweldsindicator: de Risk Ratio. Zo blijkt bijvoor-

beeld dat deze ratio bij fataal geweld in programma's van Nederlandse herkomst altijd gelijk is aan één, zowel voor mannen als voor vrouwen. Dit indiceert een opvatting dat het gebruik van fataal geweld zich altijd tegen de gebruiker keert.

Ook in het Amerikaanse aanbod zijn mannen het meest gewelddadig. De Risk Ratio's voor mannen daar zijn nog hoger dan in Nederlandse produkten of import uit andere landen. Konform bevindingen op basis van het Amerikaanse aanbod blijkt dat ook hier vrouwen per definitie in slachtoffer rollen getoond worden.

Frappant is het dat als we Risk Ratio's differentiëren naar minderheid niet minderheid in het Nederlandse aanbod, mannen uit minderheidsgroepen het gewelddadigst zijn, terwijl juist vrouwen uit deze groepen het 'grootste risico' lopen om slachtoffer van geweld te worden.

Soortgelijke konklusies zijn te trekken voor leden met de laagste sociaal-economische status. Deze tendens wordt primair veroorzaakt door de Amerikaanse import-programma's waar het minderheden betreft, door Nederlandse en overige import-programma's waar het sociaal-economische status betreft.

Rol van vrouwen

Vrouwen worden in televisie-programma's per definitie ondergerepresenteerd en dan nog in rolbevestigende situaties getoond. Uit ons onderzoek blijkt voorts dat in het Nederlandse aanbod vrouwen emotioneler en dommer zijn en minder doordacht handelen.

Vrouwen worden in jongere leeftijdsgroepen getoond: de te huwen vrouw, en als ze op latere leeftijd worden getoond komt ze als verzorgster van man en kinderen naar voren. Vreemd genoeg worden vrouwen ook veel vaker getrouwd getoond dan mannen, voor minderheidsgroepen is deze verhouding wel zeer scheef.

Verder bleek uit een deelonderzoek,⁹⁾

dat deze rolbevestiging versterkt wordt door de visuele vormgeving.

Konkluderend kunnen we stellen dat allerlei ingrediënten in programma's van Nederlandse herkomst of in importprogramma's vrij gelijk zijn. Geweld lijkt onontkoombaar, en onderrepresentatie van vrouwen is regel. Minderheden zijn, doordat de televisiewerkelijkheid telkens aan een andere sociale werkelijkheid gerelateerd wordt (hier nl. die van de Verenigde Staten en Nederland), relatief oververtegenwoordigd in het Nederlandse aanbod.

Kijken we naar meer kwalitatieve zaken dan blijken vooral in Amerikaanse import-programma's minderheden negatief afgeschilderd te worden. Maar ook de onderliggende referentiekaders met betrekking tot geweld zijn anders. In Amerikaanse import is geweld eerder toevallig en weinig noodzakelijk voor de opbouw van het verhaal, het geweld fungeert als spanningspunt. Geweld in programma's van Nederlandse herkomst illustreert eerder anti-geweldsideologieën in de trant van 'misdad loont niet', 'geweld keert zich tegen de gebruiker' en 'het gebruik van geweld is gerechtvaardigd om erger te voorkomen'.

Dat dit soort inhoudelijke verschillen essentieel zijn, mag onder andere blijken uit het feit dat programmakategorieën, die functioneel zijn voor het beschrijven van het Amerikaanse aanbod, voor het Nederlandse aanbod niet voldoen.

Zo is de Duitse Krimi niet vergelijkbaar met de Amerikaanse (politie) akti-programma's, terwijl 'psychologisch drama' als categorie al helemaal niet gehanteerd wordt bij het beschrijven van het Amerikaanse aanbod in Gerbner's cultural indicator onderzoek.

Op basis van het gegeven dat de Amerikaanse import (35%) en de niet Amerikaanse import (42%) het grootste deel van het televisiedrama programma-aanbod uitmaakt is het de vraag of deze ook het meest bepalend zijn bij de kultivatatie van ideeën over de sociale werkelijkheid door televisie. De

kultivatatie-analyse zal daar inzicht in moeten geven.

De kultivatatie-analyse

De kultivatatie-analyse is op tweeërlei wijze uitgevoerd. Allereerst is het NOS panel ondervraagd over zaken die met geweld te maken hebben, daarnaast is secundaire analyse uitgevoerd op het Psyche-NOP '79 onderzoek, waarbij vooral items rond de rol van de vrouw, huwelijk en gezin gebruikt zijn. Gezien onze bevindingen, wat betreft Risk Ratio's voor vrouwen, is het niet verwonderlijk dat volgens zware kijkers vrouwen eerder slachtoffer zijn dan volgens lichte kijkers.

Verder blijkt dat zware kijkers eerder van mening zijn dat moorden over het algemeen begaan worden tussen vreemden (televisie realiteit) in plaats van tussen bekenden (sociale realiteit) en dat men een grotere kans loopt slachtoffer te worden indien men 's avonds regelmatig een blokje om loopt. Naast dit soort 'overall' effecten bleek bij nadere analyse dat er voor vrouwen een samenhang bestaat tussen veel televisie-kijken en instemmen met opvattingen die rol-bevestigend zijn en de traditionele waarde rond het huwelijk bevestigen.

Het is duidelijk dat er slechts in beperkte mate sprake is van 'overall' kultivatatie, of kultivatatie bij specifieke groepen. Voor het merendeel van de in het onderzoek gebruikte items kan er geen relatie met kijkgedrag aangetoond worden.

Op basis daarvan is het niet mogelijk te stellen dat veel televisiekijken zonder meer leidt tot opvattingen die tot het televisieaanbod (noch van Nederlandse herkomst, noch van Amerikaanse of niet-Amerikaanse import) te herleiden zijn.

Pogen we een verklaring te geven voor het ontbreken van kultivatatie dan zouden we kunnen stellen dat televisiedrama niet zo'n centrale plaats inneemt als in de Verenigde Staten. De steekproef van het Nederlandse aanbod, die qua aantal programma's ge-

lijk is aan de Amerikaanse, heeft betrekking op een periode van vier weken, terwijl de Amerikaanse steekproef binnen één week getrokken is. Daarbij komt nog dat men in Amerika pas tot de categorie zware kijkers wordt gerekend als men vier uur of meer kijkt, terwijl dit in Nederland al het geval is als men twee uur kijkt.¹⁰⁾ Daarnaast mag het reële verschil in inhoud zeker wat de onderliggende ideologieën betreft voor programma's van respectievelijk Nederlandse en Amerikaanse herkomst niet genegeerd worden.

Heinsmans beleidskeuzes

Allereerst de gesuggereerde restrictieve maatregelen: een minimum percentage eigen aanbod, zeker wat televisie-drama betreft, is zonder meer aanbevelenswaardig. Een koppeling met specifieke stimulerende maatregelen, die kwalitatief goede programma's garandeert, ligt voor de hand. Zelfs als dit een zekere mate van inperking van de autonomie van de omroepen betekent. Dat de omroepen een eigen positie in het pseudo non-commercieel systeem moeten behouden lijkt evident.

Dit non-commercieel systeem dient uitgangspunt te zijn voor het mediabeleid, zeker wat televisie betreft.

Van de in het WRR rapport voorgestelde afschaffing van het 'volledig programma voorschrift' is evenwel eerder een verslechtering te verwachten dan een verbetering. Juist zo'n programma voorschrift zou uitgebreid moeten worden tot kinderprogramma's en percentages wat betreft herkomst van programma's. Dit om zowel te voorkomen dat omroepen teveel nadruk op dramaprogramma's gaan leggen, als dat het geïmporteerde aandeel, naast het moeilijk tegen te houden aanbod uit

andere landen via kabel en satelliet te groot wordt.

De door Heinsman gesuggereerde maatregelen vormen een aanvulling op het restrictief beleid. Hij noemt als eerste het stimuleren van co-producties met de BRT, hoewel hier legio problemen kunnen optreden, te denken valt aan de verbroken samenwerking rond Sesamstraat. Of van co-producties in EBU-verband en programma-uitwisseling in het kader van kulturele accoorden veel verwacht mag worden is nog maar de vraag. Waar het Heinsman om gaat, een grotere diversiteit van herkomst bij de import, is duidelijk en positief te waarderen, of de hier voorgestelde middelen om dit doel te bereiken optimaal zijn zal moeten blijken. De belangrijkste suggestie namelijk, het stimuleren van eigen Nederlandse producties door productiefondsen, televisie-adaptie van bestaande producten en structurele samenwerking met de cultuursector, zijn zeker perspectiefvol. Het is evenwel de vraag of dit soort, deels kostbare maatregelen gezien de huidige economische situatie overgenomen zullen worden door vernatwoordelijke instanties. Bezuinigingen worden nu al opgevangen door juist buitenlandse televisie dramaprogramma's aan te kopen.

Afsluitend kunnen we stellen dat de effecten van de huidige instroom nog te overzien zijn. Maar bij uitblijven van een goed gefundeerd en dus kostbaar beleid, gericht op het beschermen en stimuleren van eigen aanbod en het instandhouden van het bestaande omroepstelsel zal, mede gezien de bevindingen van Amerikaans onderzoek, het waarschijnlijk zo zijn dat het cultureel klimaat steeds sterker door een import televisiewerkelijkheid wordt bepaald.

NOTEN

1. De term dekulturnatie lijkt in een advies aan de SOM gehanteerd te worden als een negatieve omschrijving van het antropologisch begrip 'acculturatie'. Zie A. v.d. Ban et al, Onderzoeksprioriteiten, advies aan de Stichting Onderzoek Massacommunicatie, in: Massacommunicatie, 10, nr. 1, pag. 1-6, 1982. Definitie

- van acculturatie: de wijziging van een cultuur door min of meer voortdurend contact met een andere cultuur. F.M. Keesing, Inleiding tot de culturele antropologie, Utrecht, 1975, pag. 544.
2. L.R. Beltrams 'TV Etchings in the minds of Latin Americans: conservatism, materialism and conformism', in *Gazette*, 24 (1978) 1, pag. 61-85.
 3. S. Pingree & R. Hawkins, 'US programs in Australian Television: the cultivation effect', in: *Journal of Communication*, 31 (1981) 1, pag. 97-105.
 4. Dit artikel verscheen in 1973 en is in verkorte vorm gepubliceerd onder de titel *Encoding/Decoding*, in: S. Hall et al (eds.) *Culture Media, Language*, London, 1980. Zie ook S. Hall, *Television and Culture*, in: *Sight and Sound*, 1976, pag. 246-252. Onderzoekers die o.a. uitgaan van Hall's theorie zijn: David Morley, *The Nation Wide Audience*, London, 1981. Charlotte Brunson, *David Morley, Nation wide*, London, 1978. Glasgow Media Group, *Bad News*, London, 1976. Glasgow Media Group, *More Bad News*, London, 1980.
 5. NOS-KLO, Eén jaar Sluis, een onderzoek naar de gevolgen van de invoering van het kabelnet in Sluis, Hilversum, 1982. C. Geertz, *Die Kabelverbreitung in Belgien*, in: *Media Perspektiven* 6/1979, pag. 353-361, met name pag. 357, zie ook C. Geertz, *Programangebot und Programnutzung*, in: *Media Perspektiven* 2/1980, pag. 99-109. Het is vreemd dat deze laatste onderzoeken niet in het onderzoek van Heinsman genoemd worden.
 6. H. Bouwman, *Television Audiences watch by the hour*, in: *Masscommunicatie*, X, 1, pag. 7-24, 1982. H. Bouwman, 'Cultural Indicators'. Die Gerbnerische Konzeption der 'Message System Analysis' und erste empirische Befunde aus den Niederlanden, in: *Rundfunk und Fernsehen*, 30 (1982/3) pag. 341-354, 1982.
 7. H. Bouwman, J.G. Stappers, *The dutch Violence Profile, a replication of Gerbners Message System Analysis*, in: G. Melischek, K.E. Rosengren, J.G. Stappers, *Cultural Indicators, an Internation Symposium*, Wenen, 1983. H. Bouwman, *Cultivation analysis: the dutch case*, in: G. Melischek, K.E. Rosengren, J.G. Stappers, op cit.
H. Bouwman, *Cultural Indicators: een onderzoek naar de betekenis van televisie dramaprogramma's voor de opvattingen van kijkers over de maatschappij*, in: *Communicatie*, 13, juli/sept. 1983.
H. Bouwman, N. Signorielli, *A comparison of american and dutch programming*, manuscript.
 8. De variabelen die hier gerapporteerd worden hebben een voldoende betrouwbaarheid $\geq .67$, berekend op basis van Krippendorff's betrouwbaarheidsmaat: K. Krippendorff, *Content Analysis, An introduction to its Methodology*, Beverly Hills, 1980.
 9. U. Meier, *Televisie: aspecten en vormen van beeld*, in: *Skrien*, 1983, nr. 126.
 10. De verdeling zware en lichte kijkers is gebaseerd op de mediaan.